

УДК 378.096

**ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ ОДЕСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ К.Д. УШИНСЬКОГО
(1945-1970р.р.)**

©Башкір О.І.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Інформація про автора:

Башкір Ольга Іванівна: ORCID: 0000-0001-5237-9778; boi83@ukr.net; кандидат педагогічних наук; докторант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди вул. Алчевських 29; м. Харків, , 61002, Україна.

Головне призначення педагогічної освіти полягає в підготовці суб'єктів педагогічної діяльності та піднесенні в такий спосіб продуктивності освітньої сфери держави в цілому. Діяльність кафедри педагогіки як провідної в структурі вищого педагогічного навчального закладу відповідає всім вимогам суспільства до підготовки майбутнього вчителя-професіонала.

Спектр роботи кафедри педагогіки Одеського державного педагогічного інституту імені К.Д. Ушинського протягом 1945-1970 років охоплює не лише традиційні як для кафедри напрями (навчальний, науковий, виховний, організаційний), а й урізноманітнює діяльність навчального закладу, фахових кафедр, Інституту вдосконалення вчителів, педагогічних колективів шкіл не лише м. Одеси та області, а й усієї України. На базі кафедри педагогіки діяли наукові лабораторії, створено Університет передового досвіду вчителів, Народний педагогічний університет для батьків. Члени кафедри регулярно здійснювали зв'язок зі школами, проводили на їх базах експериментальні дослідження з метою підвищення рівня практичної підготовки студентів.

Дослідження особливостей діяльності кафедри педагогіки ОДПІ імені К.Д. Ушинського сприяє виявленню історичних фундацій педагогічних ідей, теорій, концепцій, об'єктивній оцінці відомих фактів, реалій, досвіду підготовки майбутніх учителів із метою вдосконалення освітнього та наукового потенціалу українського суспільства.

Ключові слова: педагогічна освіта, кафедра педагогіки, майбутній учитель, наука, підвищення кваліфікації, зв'язок зі школою.

Башкір О.І. «Особенности деятельности кафедры педагогики Одесского государственного педагогического института им. К.Д. Ушинского (1945-1970)».

Главное назначение педагогического образования состоит в подготовке субъектов педагогической деятельности и повышении в такой способ продуктивности образовательной сферы государства в целом. Деятельность кафедры педагогики как ведущей в структуре высшего педагогического учебного заведения соответствует всем требованиям общества к подготовке будущего учителя-профессионала.

Спектр работы кафедры педагогики Одесского государственного педагогического института имени К.Д. Ушинского в течении 1945-1970 годов охватывает не только традиционные как для кафедры направления (обучающее, научное, воспитательное, организационное), но и создал условия для разнообразия деятельности учебных заведений, профессиональных кафедр, Института усовершенствования учителей, педагогических коллективов школ не только г. Одессы и области, но и всей Украины. На базе кафедры педагогики действовали научные лаборатории, создан Університет передового опыта учителей, Народный педагогический университет для родителей. Члены кафедры регулярно осуществляли связь со школами, проводили на их базе экспериментальные исследования с целью повышения уровня практической подготовки студентов.

Изучение особенностей деятельности кафедры педагогики ОГПИ имени К.Д. Ушинского способствует выявлению исторических фондов педагогических идей, теорий, концепций, объективной оценке известных фактов, реалий, опыта подготовки будущих учителей с целью усовершенствования образовательного и научного потенциала украинского общества.

Ключевые слова: педагогическое образование, кафедра педагогики, будущий учитель, наука, повышение квалификации, связь со школой.

Bashkir O.I. “The features of the pedagogical department activities in Odessa state pedagogical institute named after K.D. Ushynsky (1945-1970)”

The main purpose of teacher education is the training of educational activities subjects and thus the rise in productivity of educational sector of the state as a whole. The activities of the Department of Pedagogy as a leading one in the structure of the higher pedagogical educational institution meet all the requirements of society in the training of future professional teachers.

The activities spectrum of the Pedagogical Department of the Odessa State Pedagogical Institute named after K. D. Ushynsky during 1945-1970 is included not only traditional as for the department areas (academic, scientific, educational, organizational), but it also diversified the activities of the educational institution, specialized departments, the Institute of Teachers Advanced Training, teaching staff of schools not only in Odessa and the region but also in the whole Ukraine. There were scientific laboratories, the University of Teachers Advanced Experience, Public Pedagogical University for parents created on the basis of the Department of Pedagogy. Members of the department regularly communicated with schools, they carried out experimental studies on their bases to improve students' practical training.

Distinguishing the features of the activities the Department of Pedagogy of the Odessa State Pedagogical Institute named after K. D. Ushynsky contributes to identify historical foundations of pedagogical ideas, theories, concepts, to assess objectively the known facts, realities, experience of future teachers training in order to improve the educational and scientific potential of Ukrainian society.

Keywords: teacher education, Department of Pedagogy, future teacher, science, advanced training, communication with school.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України ХХІ століття особлива увага приділяється становленню вчителя-професіонала, здатного організувати навчально-виховний процес на всіх рівнях освіти, у всіх типах освітніх закладів, здійснювати якісну науково-дослідницьку діяльність у рамках свого фаху, самоосвіту, перебувати в стані постійної готовності до управлінської діяльності.

Серед основних шляхів підвищення рівня підготовки майбутнього вчителя є збереження та примноження традицій кафедри педагогіки як структурного підрозділу вищого педагогічного навчального закладу. Саме кафедра педагогіки забезпечує формування покоління вчителів нової генерації, що зможе допомогти людині зрозуміти навколишній світ, визначити своє призначення в ньому. Джерелом збагачення теорії й практики діяльності кафедри педагогіки є усвідомлення історичного досвіду підготовки вчителів, виявлення прогресивних напрямів роботи членів колективу кафедри на різних етапах її розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Питання значення кафедри в структурі закладу освіти знайшли відображення в наукових розвідках В. Астахової, К. Астахової, Л. Зеленської, С. Золотухіної, С. Лупаренко, Л. Нечепоренко, С. Рєзніка та ін. Варта уваги монографія російського дослідника Л.М. Конєва, який на підґрунті розвитку кафедри педагогіки і психології Челябінського державного педагогічного університету описує процес становлення і розквіту педагогічної думки Південного Уралу. Однак у працях дослідників повною мірою не висвітлено окремих аспектів діяльності кафедр педагогіки як провідних у педагогічних навчальних закладах, не схарактеризовано вплив розробок кафедр на процес фахової підготовки майбутнього вчителя, підвищення наукового рівня їх професорсько-

викладацького складу. У рамках означуваної проблематики діяльності кафедр педагогіки педагогічних ВНЗ України проведено науковий пошук, висвітлений у нашій статті, *метою* якої є виявлення особливостей діяльності кафедри педагогіки Одеського державного педагогічного інституту ім. К.Д. Ушинського протягом 1945-1970 років.

Варто зазначити, що досліджувана нами кафедра в означуваний період називалася кафедрою педагогіки і психології (лише в 1960-х роках у навчальному закладі, відокремившись від кафедри педагогіки і психології, сформувалася окремо діюча кафедра психології). З огляду на предмет наукового пошуку, в статті висвітлено діяльність педагогічної секції кафедри.

Виклад основного матеріалу. Одеський державний педагогічний інститут імені К.Д. Ушинського відноситься до небагатьох навчальних закладів України, які працювали впродовж Другої світової війни у складі 5 факультетів: літературного (український і російський відділи), історичного, географічного, фізико-математичного, фізичного виховання і спорту.

У звіті роботи інституту за 1942-1943н.р. зазначено про функціонування при ВНЗ 12 кафедр (марксизму-ленінізму, педагогіки і психології, історії СРСР, загальної історії, російської мови, російської літератури, української мови, української літератури, іноземних мов, математики і фізики, географії, військова), які протягом року проводили навчальну, наукову, систематичну консультаційну роботу за суворим розкладом у визначені дні та час [12, арк.2]. Засідання кафедр проходили двічі на місяць, на яких обговорювалися питання наукового характеру, плани роботи, звіти, результати змагань тощо.

Велику роль у відновленні й поліпшенні роботи ВНЗ відіграла постанова ЦК КП(б)У від 12 вересня 1943р. *«Про поліпшення викладання і навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах Української РСР»*. У цьому документі узагальнювався досвід, нагромаджений вищою школою УРСР у політичному вихованні студентської молоді, вказувалося на найхарактерніші недоліки, висувалися конкретні завдання щодо піднесення всієї ідейно-виховної роботи колективів ВНЗ. На засіданнях кафедр обговорювалися питання якості лекцій, семінарських занять, методики викладання, організації самостійної роботи студентів, проведення наукових конференцій із широким залученням до участі в них студентів, створення студентських наукових товариств і гуртків.

У відповідності з постановою члени кафедри педагогіки займалися активною розробкою наукових тем як індивідуального характеру, так і колективних під керівництвом її завідувача Елькіна Давида Генріховича [12, арк.18.]. У воєнний час тематика кафедри педагогіки ввібрала такі теми: «Сприйняття часу» (експериментальне дослідження проф. Л.Г. Елькіна); «Психологічні особливості оборонних навичок школяра» (Стоянова М.І.); «Психологія інтересів» (Драголі Л.Д.); «Особливості інтересів школяра в умовах вітчизняної війни» (асп. Рискін І.З.); «Викладання шкільної гігієни в умовах вітчизняної війни» (проф. Бересточко); «Героїка вітчизняної війни як фактор виховання молоді» (доц. Збандуто С.Ф.); «Виховання свідомої дисципліни» (Родак І.І.); «Історія народної освіти Туркменії» (асп. Левіт Ч.Я.) [13].

Активна як для воєнного часу робота кафедри сприяла тому, що в післявоєнний період наукова робота її членів лише покращилася, незважаючи на складні умови. За перші п'ять років післявоєнного періоду лише керівник кафедри Збандуто Степан Федорович на шпальтах журналів друкує низку одноосібних наукових статей: а) «О.М. Горький про виховання нової людини» // Радянська педагогіка, №7, 1945; б) «Г.С. Сковорода – видатний український просвітитель-педагог» // Черноморська комуна, 1945; в) «К.Д. Ушинський – великий російський педагог» // Большезнамя, 1947; г) «Київська академія XVI-XVIII ст.» // Радянська педагогіка, №7, 1947; д) «Педагогічні погляди В.Г. Белінського» // Радянська школа, №3, 1948; е) «Спецсеминар з педагогіки» // Советская педагогіка, №6, 1949; ж) «Про виховання дисципліни в школі» // Уч. Записки Одеського пединститута, т.8, 1947; з) «Патріотизм вітчизняної інтелігенції» // Большезнамя, 1948; и) «Виховання вітчизняного патріотизму в школі», «Виховання соціалістичного гуманізму в школі», «Етична бесіда як метод морального виховання дітей» // Радянська школа, №5, 1950 та ін. [1].

Наказом управління у справах вищої школи при Раді міністрів Української РСР від 31 січня 1948р. *«Про виконання ВНЗ УССР наказу управління у справах вищої школи при Раді міністрів УРСР №248/У «Про поліпшення викладання і політико-виховної роботи у вищих навчальних закладах УРСР»* обговорено недоліки навчальної роботи в ряді кафедр і окремих суб'єктів професорсько-викладацького складу вишів, якість викладання і методику роботи окремих кафедр, виховну роботу серед студентів, науковий ріст на кафедрах [2].

Згідно з постановою, всі кафедри педагогічних інститутів провели велику роботу стосовно перегляду та переробки навчальних програм і робочих планів. У нових програмах більш широко висвітлювалися питання досягнення вітчизняної науки, культури і техніки, нових наукових знахідок і відкриттів. Було зроблено акцент на історичні надбання тієї чи іншої науки, історична тематика активно розроблялася науковцями та не менш інтенсивно до цієї роботи долучалися студенти. Читання доповідей на ці теми проходили регулярно з максимальним залученням громадськості.

Як правило над реалізацією постанов працювали всі члени кафедри педагогіки як провідної в педагогічному навчальному закладі: С.Ф. Збандуто, В.Т. Ружейников, М.М. Маянц, К.С. Ходькова, Ц.Я. Левіт, Є.Л. Клем, В.М. Верескун, М.С. Гриценко, С.Г. Дорфман, О.І. Рубан, Є.Л. Клем, Є.П. Герасимьяк, Котляр [3].

У Директивах ХІХ з'їзду КПРС по п'ятому п'ятирічному плану розвитку СРСР на 1951-1955рр. намічалось *«поліпшити роботу науково-дослідних інститутів і наукову роботу вищих навчальних закладів, повніше використовувати наукові сили для розв'язання найважливіших питань розвитку народного господарства, узагальнення передового досвіду, забезпечуючи широке практичне застосування наукових відкриттів. Усіляко сприяти вченим у розробленні ними теоретичних проблем з усіх галузей знання і зміцнювати зв'язок науки з виробництвом»* [17, с.53].

Велике значення для розвитку науки у ВНЗ мали також постанова Ради Міністрів СРСР від 12 квітня 1956р. *«Про заходи поліпшення науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах»* [16]. Необхідною умовою розвитку науки, важливим засобом спілкування вчених та обміну думками серед загалу вчених і практиків, координації досліджень, що проводилися одночасно численними колективами, стала публікація наукових праць. ВНЗ видавали *«Наукові записки»*, *«Праці»*, тематичні і ювілейні збірники. Учені також друкували свої праці окремими монографіями, а також у наукових журналах і періодичних збірниках.

В основу наукової роботи кафедри педагогіки було покладено принцип максимального наближення наукової роботи до потреб школи. Відповідно до цього і планувалася науково-дослідна робота кафедри [6]. Весь колектив працював над великою плановою комплексною роботою – монографією про 119 школу м. Одеси обсягом 25др. аркушів. Було проведено ряд експериментів із вивчення інтересів учнів у всіх класах, а також із питань постановки політехнічного навчання, викладання креслення, основ виробництва.

На початковому етапі написання монографії С.Ф. Збандуто ознайомив членів кафедри з проспектом і методикою написання такого виду роботи [4, арк.5]. У порядку ознайомлення викладачів зі школою на засіданні кафедри виступили завуч, учителі, які розповіли про особливості та недоліки середнього навчального закладу.

У подальшому з викладачами було обговорено етапи написання монографії, план розробки методики дослідження окремих питань і розділів монографії, склад авторського колективу, характер допомоги школі в процесі роботи над монографією з метою підвищення якості навчання і виховання; визначено бригаду для написання монографії, яка складалася майже з усіх членів кафедри, де кожен отримав відповідне завдання: дослідити навчальну роботу, провести бесіди з адміністрацією, засідання-наради за участю всіх членів бригади, виготовити проспект дослідження з окремих предметів, вивчити навчально-виховну роботу в початкових класах, здійснити аналіз, відбір матеріалів, літературне оформлення тексту. Усі члени бригади відвідували засідання методоб'єднання, уроки, вивчали виховну, позакласну і позашкільну роботу.

Зібрані матеріали характеризували стан викладання основ наук у даній школі (мови, літератури, історії, географії, математики, фізики, хімії та ін.); шляхи і форми розвитку учнів, учнівського колективу; роботу піонерської організації; стан виховної, позакласної та позашкільної роботи, естетичного, фізичного виховання, роботи з батьками, громадсько-корисної роботи учнів тощо.

Крім планової комплексної теми колектив кафедри працював над двома томами «Наукових записок» об'ємом 27 др. арк. У першому томі висвітлено такі теми: «Формування трудових навичок в учнів у процесі виробничого навчання» (С.Ф. Збандуто); «Трудове виховання учнів у позакласній роботі» (Р.І. Хмелюк); «Підготовка колгоспних бригадирів-полеводів у класах виробничого навчання» (В.І. Бабенко); «Гігієна праці учнів у шкільних майстернях і на дослідно-шкільній сільськогосподарській ділянці» (Я.Ф. Мукомель); «Шляхи і форми роботи класного керівника з колективом учнів» (М.М. Маянц, кл. кер. 29 школи П.І. Піменов); «З досвіду роботи з організації дитячого колективу класу» (асп. Е.О. Львова); «Науково-атеїстичне виховання учнів середньої загальноосвітньої школи» (В.М. Верескун); «Бесіда як метод навчання в 5-7 класах» (М.С. Треніна); «Формування історичних понять в учнів 5-7 класів» (О.Й. Сverdліковський);

Другий том «Наукових записок» (том XX) увібрав теми: «Розвиток школи в Україні за 40 років радянської влади» (М.С. Гриценко); «Радянська педагогіка до 40-річчя Жовтневої революції» (С.Ф. Збандуто); «З історії Одеського педагогічного інституту ім.К.Д. Ушинського» (І.О. Власенко); «Розвиток школи на Одещині за 40 років радянської влади» (М.М. Маянц, Я.Ф. Мукомель); «Позашкільні дитячі установи Одещини до 40 роковин Жовтневої революції» (Р.І. Хмелюк); «Н.К. Крупська про радянського вчителя у формуванні наукового світогляду учнів» (В.П. Мещеряков); «Н.К. Крупська про педагогічну пропаганду» (О.С. Гармізе); «Заохочення і покарання як методи виховання в педагогічній системі А.С. Макаренка» (Н.І. Касько); «Організація і виховання учнівського колективу школи-інтернату (з досвіду роботи школи-інтернату №1 м. Одеси)» (С.Ф. Збандуто); «Виховання в учнів навичок ввічливості (з досвіду виховної роботи 3-4 класів)» (З.Н. Варбанець); «Значення традицій у вихованні учнівського колективу (з досвіду роботи Грицевської Хмельницької області)» (Е.О. Львова); «Про шкільні традиції (з досвіду роботи школи №3 м. Одеси)» (В.М. Тимашок); «Елементи художнього виховання учнів в позакласній роботі (з досвіду роботи школи №58 м. Одеси)» (І.М. Щербакова); «Бесіда як метод викладання нового матеріалу на уроках історії та географії 5-7 класів» (М.С. Треніна); «Фронтальні та індивідуальні форми роботи з учнями на уроках» (Л.П. Книш); «Про формування пізнавальних інтересів учнів 5-8 класів у процесі навчання» (Л.Д. Драголі, Т.М. Свідіна, О.Й. Сverdліковський).

Наукові роботи колективу кафедри педагогіки в переважно представляли узагальнення педагогічного досвіду кращих учителів шкіл міста та області або експериментальні дослідження з актуальних проблем вітчизняної педагогічної науки. До розробки цих питань були залучені й окремі вчителі. Тому роботи були корисними для практикуючих педагогів, носили узагальнюючий характер передового досвіду кращих педагогічних шукань.

Розвиткові наукової роботи професорсько-викладацького складу інституту сприяла організація в 1962-1963 н.р. при кафедрі педагогіки і психології науково-дослідної психолого-педагогічної лабораторії [15, арк. 44.], яка контактувала з республіканським інститутом психології, з науково-дослідним інститутом педагогіки, з центром програмованого навчання при АПУССР; організувала пленарні засідання науково-методологічних конференцій із програмованого навчання, займалася організацією і проведенням експериментів, зокрема з питань класифікації методів навчання, організації навчального процесу тощо.

Керуючись історичними рішеннями XXII з'їзду КПРС, Програмою партії, Законом Верховної ради СРСР і УРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям» і рішеннями пленумів ЦККПРС і ЦК КП України, колектив Одеського педагогічного інституту імені

К.Д. Ушинського в 1964-1965н.р. особливу увагу приділяв творчим пошукам нових форм і методів підвищення ефективності навчально-виховного процесу – піднесенню рівня викладання, вдосконалення методів організації і проведення лабораторних, практичних і семінарських занять, різних видів виробничої і педагогічної практики, поглибленню наукового змісту й ідейної спрямованості лекцій. Розв'язанню цих принципово важливих завдань була підпорядкована вся методична робота кафедр інституту [7].

На кафедрі педагогіки неодноразово обговорювалися питання про посилення професійної підготовки студентів, підвищення ефективності лекцій, лабораторних, практичних і семінарських занять із педагогіки, про нові, більш ефективні форми та методи проведення педагогічної практики на різних етапах навчання. Кафедра систематично спрямовувала діяльність методистів із виховної роботи і фахових дисциплін. Особливо цінним було те, що кафедра остаточно упорядкувала методичну документацію для студентів-практикантів, що позбавило її від формалізму і дало можливість більше часу приділяти безпосередньо роботі в школі.

Протягом досліджуваного періоду в центрі уваги ректорату, деканатів, завідувачів кафедр були питання подальшого підвищення рівня науково-педагогічної кваліфікації професорсько-викладацького складу інституту, створення необхідних сприятливих умов для підготовки і захисту кандидатських і докторських дисертацій шляхом надання творчих відпусток, наукових відряджень тощо.

Колектив кафедри педагогіки провів значну роботу в напрямку покращення якості різних видів занять і підвищення рівня своєї кваліфікації шляхом взаємовідвідування й обміну досвідом викладання. Члени кафедри проводили відкриті лекції, практичні заняття з подальшим їх обговоренням на засіданнях кафедри. Курси лекцій із психології, педагогіки, історії педагогіки, семінарські, лабораторні заняття будувалися так, щоб максимально наблизити їх до практики роботи школи, озброїти студентів знаннями, практичними вміннями і навичками, педагогічною майстерністю. Для здійснення цього в лекційних курсах розвивалися наукові проблеми сучасної педагогіки, які знайомили студентів із закономірностями навчального і виховного процесу в школі, із складними педагогічними ситуаціями, які мають місце в процесі навчання; з логічною структурою навчального процесу, з психологічними, дидактичними основами навчання. Вивчення першоджерел і обговорення конкретних педагогічних ситуацій навчально-виховного характеру викликало в студентів живий інтерес, стимулювало їхнє мислення, спонукало майбутніх учителів до творчої самостійної педагогічної діяльності під час педагогічної практики.

Згідно з планом культурного і наукового співробітництва між Рядянським Союзом і зарубіжними країнами передбачалося розширення зв'язків і взаємообмін досвідом із питань навчально-виховної роботи між ВНЗ різних держав. Особливе місце в такій формі підвищення кваліфікації викладачів було відведено кафедрі педагогіки. Так, завідувачу кафедри необхідно було розробити перспективний план підвищення науково-педагогічної кваліфікацій викладачів педагогіки і психології шляхом направлення їх на стажування до відповідних кафедр провідних ВНЗ України та зарубіжжя на 1967-1970р.р. [9, арк. 81].

Варто відзначити, що в означуваний період значно підвищився інтерес студентів до предметів психолого-педагогічного циклу і педагогічної практики. Однак психолого-педагогічна підготовка студентів не завжди знаходила свій подальший розвиток і підкріплення в процесі вивчення фахових методик, у зв'язку з чим знання психолого-педагогічних закономірностей не пов'язувалися з практикою, не закріплювалося практичними навичками їх застосування в школі. Тому кафедра педагогіки вибудовувала свою роботу в тісному контакті з фаховими кафедрами, брала безпосередню участь у всіх видах роботи, пов'язаній з практичною підготовкою студентів.

На поглиблення знань студентів із педагогіки і піднесення педагогічної культури були спрямовані лекції і семінарські заняття з історії педагогіки, де студенти знайомилися з передовими педагогічними вітчизняними і зарубіжними течіями, з передовим досвідом школи. На семінарських заняттях з історії педагогіки студенти вивчали першоджерела –

твори класиків педагогіки: Я.А. Коменського, І.Г. Песталоцці, А. Дистервега, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка.

Кафедра педагогіки спільно з фаховими кафедрами розробила і представила на затвердження раді інституту план зміцнення зв'язку зі школами, який спрямував роботу кафедр на вивчення і наукове узагальнення передового досвіду роботи шкіл міста й області. Особлива увага в плані приділялася розв'язанню найактуальніших проблем тогочасної школи – підвищенню ефективності різних аспектів навчально-виховного процесу, зокрема уроків з математики, фізики, мови, проблем статевого виховання молоді тощо. Наслідки проведеної роботи з вивчення передового досвіду школи знайшли своє відображення в наукових статтях, підготовлених членами кафедри і надрукованих у різних виданнях. Певну теоретичну і практичну цінність мали роботи М.С. Треніної, зокрема «Активізація розумової діяльності учнів на уроці», В.С. Барського «Моральні основи формування особистості учнів юнацького віку». Цікавий фактичний матеріал із досвіду школи знайшов відображення в підручнику «Педагогіка» С.Ф. Збандуто. Разом із кафедрами елементарної математики і методики математики, природознавства, фізики, загальнотехнічних дисциплін колектив кафедри педагогіки вивчав передовий досвід шкіл щодо організації навчання без другорічництва, причини неуспішності учнів із математичних дисциплін, продовжував експериментальну роботу в школах міста з упровадження нових методів викладання математики початкової школи, вивчав ефективність програмованого навчання тощо. У проведенні експериментальної роботи в школах брали участь члени кафедри: доц.. Збандуто С.Ф., доц. М.М. Маянц, доц. Р.І. Хмелюк, доц. Т.М. Баларіч та інші.

Зв'язок кафедри педагогіки зі школами не обмежувався лише вивченням роботи школи. Кафедра організувала виїзні засідання, зокрема в школу інтернат №7 м. Одеси на тему «Дидактичні вимоги до уроку в початкових класах» [9] з метою надання методичних рекомендацій учителям. Поряд із цим кафедра надавала школам всебічну допомогу шляхом шефської роботи, участі провідних фахівців у роботі педагогічних рад шкіл, міських педагогічних об'єднань тощо.

Однією з найдієвіших форм зв'язку кафедри педагогіки і фахових кафедр зі школами був Університет передового досвіду вчителів, який працював на базі інституту з 1961 року. До складу університету входило 14 факультетів, які очолювалися провідними спеціалістами фахових кафедр. Роботу факультетів координувала кафедра педагогіки. Університет користувався великою популярністю серед учителів міста й області, створював умови для ефективної роботи з розповсюдження передового досвіду кращих шкіл.

Дуже корисною була робота кафедри педагогіки, спрямована на підвищення кваліфікації вчителів шкіл. Усі члени кафедри брали активну участь у роботі постійно діючих семінарів при обласному Інституті підвищення кваліфікації вчителів, керували роботою прикріплених до кафедри вчителів із підготовки кандидатських екзаменів і написання кандидатських дисертацій.

Відомо, що в означуваний період одним із напрямів роботи ВНЗ був зв'язок із громадськістю. Викладачі кафедри педагогіки регулярно читали в школах міста лекції для батьків, лише в 1951-52н.р. в педагогічному кабінеті проведено 5 консультацій для вчителів шкіл №№ 58, 3, 47, 107, 14, 80 із питань педагогічної пропаганди [5]. Також силами кафедри педагогіки затверджувалася тематика, розроблялися доповіді для організованих кафедрою педагогічних читань для випускників інституту [15].

Тісна співпраця з громадськістю сприяла тому, що при кафедрі педагогіки Одеського педагогічного інституту ім. К.Д. Ушинського в 1956-1957н.р. було створено лекторій для батьків, який згодом перетворився на Університет для батьків (директор Логінова Л.Є.), який тісно співпрацював зі своїми філіалами в Ленінському районі міста, на базі школи №72, на джутовій фабриці, фабриці ім. Воровського, в Київському районі міста, надавав допомогу дитячій трудовій колонії.

Регулярно Університет педагогічних знань для батьків почав працювати з 1959 року [11]. За 15 років свого існування заклад випустив 1306 осіб і набув статусу Народного університету для батьків, неодноразово отримувал республіканські премії та нагороди. Його

випускники провадили велику громадську роботу з виховної роботи в школах, позашкільних і оздоровчих дитячих закладах.

Відомо, що в спектрі всіх напрямів роботи кафедри педагогіки процес практичної підготовки студентів є провідним. Відповідно до наказу Міністерства освіти УРСР від 21 травня 1970р. «Про стан та заходи щодо поліпшення організації і проведення педагогічної практики в педагогічних інститутах республіки» окремі теми з психології і педагогіки вивчалися саме під час безвідривної педагогічної практики, змістом якої було практичне поглиблення та закріплення набутих знань із педагогіки і безпосереднє ознайомлення студентів із роботою школи: аналіз навчальних планів і програм середньої школи, планування роботи середньої школи, робота директора, заступника директора з навчальної роботи, учителя, класного керівника, вихователя, вожатого, організація діяльності позашкільних навчально-виховних закладів, дослідження форм організації навчально-виховної роботи в школі тощо [14].

Однак методисти кафедр педагогіки були переобтяженими великою кількістю студентів-практикантів (60-80 студентів на одного викладача), що не забезпечувало належної якості методичної допомоги. Іноді до керівництва студентами-практикантами долучалися і малокваліфіковані вчителі шкіл.

Виховна робота зі студентами реалізовувалася під час усіх форм організації навчання, а також упозааудиторному просторі. Так, у зв'язку з постановою Колегії Міністерства освіти УРСР від 12 квітня 1968р. «Про побутові умови та організацію виховної роботи в гуртожитках Глухівського, Сумського та Ніжинського педагогічних інститутів» силами кафедри педагогіки не менше одного разу на місяць у гуртожитках інституту проводилися тематичні вечори на політичні, науково-пізнавальні та виховні теми [9, арк.187].

У роботі кафедри педагогіки зі студентами провідне місце посідала наукова робота. Крім того, вона сприяла підвищенню рівня професійної (наукової, методичної, управлінської, організаційної) кваліфікації викладачів. На кафедрі діяло 2 наукові гуртки: з педагогіки (керівник З.Н. Варбанець) [8, арк.23] та педагогіки при лабораторії морального виховання (керівник Барський В.С.) [8, арк.2]. Тематика наукових гуртків затверджувалася кафедрою та вченою радою інституту і відповідала суспільно-економічним, науковим, освітнім детермінантам означуваного періоду.

Станом на 1968-1969н.р. на кафедрі педагогіки викладалися такі дисципліни: педагогіка, педагогіка початкового навчання, історія педагогіки, спецсемінари з педагогіки (школознавство, моральне виховання, наукова організація педагогічної праці), спецсемінар на 1-му курсі всіх факультетів «Наукова організація розумової праці студентів», виховна робота в позакласний час, виховна робота з піонерами (підготовка для роботи в літніх оздоровчих таборах), заняття з аспірантами, викладачами ВНЗ і вчителями шкіл, які складають кандидатський мінімум, курсові роботи, керівництво науковою роботою студентів, педагогічна практика студентів у таборах [10].

На підставі обговорення ідей підвищення якості навчання, освіти і виховання на Всесоюзному форумі вчителів (червень 1968р.) відповідно до проблем подальшого розвитку вітчизняної школи, означуваних програмою КПСС і XXIII КПСС «Про заходи щодо подальшого покращення роботи середніх загальноосвітніх шкіл», головна роль покращення середніх навчальних закладів належала вчителю. Відповідно завданням нової педагогіки став зв'язок педагогічної діяльності з завданнями суспільства.

Вищезазначене сприяло проведенню кафедрою педагогіки експерименту за новою програмою в початкових класах Кодимського району. Керівнику експериментальної групи доц. Логіновій Л.Є. доручено встановити зв'язок з Інститутом удосконалення вчителів, об'єднано розробити зміст методики експериментальної роботи в школах. Експериментальні дослідження показали, що 4-річна програма для початкових класів за умови тогочасних вимог і наочних методів може бути засвоєна за три роки й одночасно забезпечити досить високий розвиток розумових здібностей дитини. Завдання експерименту – встановити початок систематичного викладання основ наук із 4-го року навчання, тобто початковими класами вважати 1-3 класи.

Науково-дослідницький інститут педагогіки УССР склав проспекти нових програм для 1-3 класів з усіх предметів. Для успішного використання нових програм необхідно було: 1) перевірити можливості засвоєння нових програм учнями шкіл при різних умовах навчання; 2) перевірити правильність розподілу навчального матеріалу кожного року навчання; 3) скласти і на практиці перевірити нові підручники, які відповідали б новим програмам і новим завданням навчально-виховного процесу в початкових класах; 4) розробити і покращити методи і методичні прийоми навчально-виховного процесу відповідно вимогам навчання; 5) визначити навчально-матеріальну базу; 6) підготувати вчителів початкових класів до переходу на навчання й виховання за новими програмами.

В експерименті брали участь 5 членів кафедри психології й Інституту вдосконалення вчителів, а також 4 члени кафедри педагогіки (Л.Є. Логінова, С.Ф. Збандуто, В.С. Барський, М.С. Трьошина). У цілому було проведено констатуючий, педагогічний і психологічний експерименти, оцінено переваги нової програми, методів викладання. У Кодимському районі проведено семінари на тему «Зміст нової програми і основні напрями викладання математики в початкових класах», на які приїжджали вчителі з Івано-Франківська, Б.Дністровського педучилища й інших районів.

В обов'язки членів кафедри педагогіки входив вияв певних недоліків у процесі експерименту та доручення відповідним кафедрам зробити висновки стосовно них. Наприклад, деякі неточності у викладанні математики зобов'язували відповідну кафедру педагогічного вишу здійснити аналіз помилок. Крім того, кафедра проводила роботу з кожним учителем індивідуально з метою спільного вирішення проблем, непередбачених на початковому етапі експерименту.

У рамках експерименту встановлено відповідність програм віковим особливостям учнів, відповідність підручників для першого класу, програм для третіх класів; проведено тритижневі курси перепідготовки вчителів, де акцентувалося на дидактичних знаннях; визначено обсяг знань, який необхідно дати дітям протягом трьох років навчання; підготовлено учнів та їхніх батьків до сприйняття нової програми; розроблено оптимальні умови педагогізації батьків; визначено психологічне та психічне навантаження на дітей протягом уроку (45хв) і протягом усього робочого дня (чотирьох уроків), відповідність форм і методів роботи; розроблено і впроваджено теоретичний курс для управлінців школи, план виїздів членів кафедри в експериментальні школи; оголошено завдання вчителям, задіяним в експерименті: вести постійне спостереження за сприйняттям і засвоєнням матеріалу та фіксувати все в щоденнику спостережень; розподілено роботу не лише між кафедрами педагогіки і психології, а також елементарної математики, російської і української мов.

Висновки. Галузь підготовки педагогів працює на всю освіту, а кафедра педагогіки як провідна в структурі вищого педагогічного навчального закладу відображає потребу суспільства на цю освіту. На підставі аналізу матеріалів Державного архіву Одеської області виявлено спектр напрямів діяльності кафедри педагогіки Одеського державного педагогічного інституту протягом 1945-1970 років. Насичена та дієва організація діяльності кафедри сприяла розробці нових методів та форм роботи зі студентами, вчителями, викладачами, учнями та їхніми батьками, громадськістю; відкриттю закладів педагогічної освіти, котрі забезпечували загальнодержавну педагогізацію суспільства. Творчі зв'язки кафедри зі школами міста та області спонукали і членів кафедри, і колективи шкіл до нових методичних розробок, наукових педагогічних відкриттів, стимулювали до самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр.15 «Отчет о выполнении пятилетнего плана по научно-исследовательской работе за 1946-1950гг», Арк.22.
2. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр.16 «Протоколы заседания кафедр», Арк.291.
3. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр.25 «Протоколы заседания кафедры педагогики за 1947-1948гг», Арк.73.

4. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр.64 «Книга протоколів засідань кафедри педагогіки і психології», Арк.78.
5. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр. 126 «Отчеты в свете решений XIX съезда партии кафедр Одесского педагогического института им. К.Д. Ушинского», Арк.287.
6. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр.252 «Отчет о научно-исследовательской работе за 1957г.», Арк.93.
7. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр. 329 «Звіт про роботу інституту за 1964-1965рр», Арк.133.
8. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр.427 «Научно-студентская работа за 1966-1967, 1967-1968 уч.г.».
9. ДАОО, Ф.Р-6570, Оп.1, Спр. 466 «Протоколы заседаний сонета института».
10. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.1, Спр.554 «Протокол заседания кафедры с№1 по №20», Арк.65.
11. ДАОО, Ф. Р-6570. Оп.1, Спр. 634 «Годовой план и отчет о работе гордского народно университета педагогических знаний для родителей за 1969-1970у.г.», Арк. 19.
12. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.3, Спр.3 «Отчет о работе института за 1942-1943угод». Арк. 39.
13. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.3, Спр.14 «Годовые отчеты о работе кафедр за 1943-1944у.г», Арк.41.
14. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.3, Спр. 71 «Протоколи засідання кафедри педагогіки та психології (1960-1961)», Арк.42.
15. ДАОО, Ф. Р-6570, Оп.3, Спр. 79 «Книга протоколов кафедры педагогіки и психологи», Арк.70.
16. Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР. – Київ, 1956. – № 11-12. – С. 119.
17. Резолюції XIX з'їзду Комуністичної партії Радянського союзу. – Київ, 1953. – С. 53.

References

1. ДАОО, F. R-6570, Op.1, spr.15 Otchet o vyipolnenii pyatiletnego plana po nauchno-issledovatel'skoy rabote za 1946-1950gg, Ark.22.
2. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr.16 Protokolyi zasedaniya kafedr, Ark.291.
3. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr.25 Protokolyi zasedaniya kafedryi pedagogiki za 1947-1948gg, Ark.73.
4. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr.64 Kniga protokoliv zasidan kafedri pedagogiki i psihologiyi, Ark.78.
5. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr. 126 Otchetyi v svete resheniy XIX sezda partii kafedr Odeskogo pedagogicheskogo institute im. K.D. Ushinskogo, Ark.287.
6. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr.252 Otchet o nauchno-issledovatel'skoy rabote za1957g., Ark.93.
7. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr. 329 Zvit pro robotu Institutu za 1964-1965rr, Ark.133.
8. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr.427 Nauchno-studentcheskaya rabotaza 1966-1967, 1967-1968 uch.g.
9. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr. 466 Protokolyi zasedaniy soveta instituta.
10. ДАОО, F. R-6570, Op.1, Spr.554 Protokol zasedaniya kafedryi s №1 po №20, Ark.65.
11. ДАОО, F. R-6570. Op.1, Spr. 634 Godovoy plan iotchet o rabotegorodskogonarodnogouniversiteta pedagogicheskikhznaniydlyaroditeleyza 1969-1970u.g., Ark. 19.
12. ДАОО, F. R-6570, Op.3, Spr.3 Otchet o rabote institute za 1942-1943ugod. Ark. 39.
13. ДАОО, F. R-6570, Op.3, Spr.14 Godovyie otchetyi o rabote kafedr za 1943-1944u.g, Ark.41.
14. ДАОО, F. R-6570, Op.3, Spr. 71 Protokoli zasidannya kafedri pedagogiki ta psihologii (1960-1961), Ark.42.
15. ДАОО, F. R-6570, Op.3, Spr. 79 Kniga protokolov kafedryi pedagogiki i psihologii, Ark.70.
16. Uryad Ukrayinskoyi radyanskoyi sotsialistychnoyi respubliky 1956, *Zbirnyk postanov i rozporядzhenu ryadu URSR*, Kyiv, no. 11-12, p. 119.
17. Komunistychna partiya Radyanskoho soyuzu 1953, *Rezolyutsiyi XIX zyizdu Komunistychnoyi partiyi Radyanskoho soyuzu*, Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2016р.